

RABBULA VAN EDESSA, 'N SIRIESE PARALLEL VAN AUGUSTINUS.

I. DIE BRON.

Die belang van die Siriese literatuur kan nouliks oorskat word. Die Siriese bybelvertalings bied belangrike hulpmiddels tot die vasstelling van die teks, sowel van die Ou as van die Nuwe Testament. Vir die Kerk- en dogmengeskiedenis bied die Siriese literatuur 'n reeks van eersterangs-bronne. Die vertaalarbeid, waardeur Siriese geleerdes die

⁴⁷⁾ Mt. 14:7; Hnd. 7:17.

erfenis van die Griekse wysbegeerte en natuurkennis aan die Arabiere oorgedra het, is van die hoogste betekenis vir die kultuurgeskiedenis ook van die Wes-Europese middeleeue. Die sendingsarbeid van die Siriese Kerke in Voor-Indië en China is 'n verbasingwekkende prestasie. Die algemene literatuurgeskiedenis sien in die Siriese vertaling van Indiese en Middel-Persiese fabels en legendes een van die bronne ook van die Middelnederlandse vertelstof.

Niettemin is die belangstelling vir hierdie letterkunde uiters klein. In die besonder geld dit nog wel aan die kant van die Protestantse geleerdes. Die strewe om die oud-Christelike Kerke van die Ooste met die Kerk van Rome te verenig het sinds die dae van J. S. ASSEMANI¹⁾ altyd weer die aandag van Roomse geleerdes op die Siriese taal en liturgie gerig, en ook die jongste en uitvoerigste Siriese literatuurgeskiedenis is die werk van 'n Rooms-Katoliek, A. BAUMSTARK.²⁾

Die rede vir hierdie gebrek aan interesse is uitgespreek deur RENAN: „Die kenmerk van die Siriërs is 'n sekere middelmatigheid.”³⁾ Terwyl die meeste van Renan se apodiktiese uitsprake lankal deur die tyd en ons groeiende kennis van die Ooste agterhaal is, kan hierdie oordeel oor die Siriërs nog altyd herhaal word. Ons mis by hulle die geniale oorspronklikheid, wat die aandag afdwing en vashou, en aan 'n skrywer sy plek in die wêreldliteratuur gee. Verrassende gedagtes is seldsaam, na skoonheid van uitdrukking word amper nooit gestrewe nie, diepe menselikheid is daar, ook in die geskiedenis van martelaars en heiliges, baie min te kry.

Des te meer is dit wenslik, dat die Siriese literatuurgeskiedenis nie maar net strewe na volledigheid in die opsomming van name en titels nie⁴⁾, maar ook die estetiese en kultuurhistoriese maatstawwe hanteer. 'n Behoorlike gids in hierdie materie het ons op die oomblik feitlik nog nie. So kom die student gemaklik onder die indruk dat hierdie letterkunde daar nooit in geslaag het nie om HORATIUS se raad op te volg en die nuttige met die aangename te vermeng.

Tog is daar wel die een en ander wat die belangstelling van 'n wyere publiek werd is. Merkwaaardig genoeg is dit vaak die anonieme literatuur wat die huidige leser nog die meeste tref. Ons dink bv. aan die Abgar-, Alexius- en Julianus-legendes⁵⁾, ook aan party biografieë. Die kroon onder die lewensbeskrywinge kom seker toe aan die anonieme biografie van Rabbula, wat 412-435 biskop van Edessa was.⁶⁾ Nie geheel ten onregte word hierdie werk deur VENABLES,⁷⁾ 'n panaegyricus

¹⁾ J. S. ASSEMANI, geb. te Tripoli in Sirië, 1687, gest. te Rome, 1768, skrywer o.a. van die klassieke werk, *Bibliotheca orientalis Clementino Vaticana*, 1719-1728.

²⁾ A. BAUMSTARK, *Geschichte der syrischen Literatur*, 1922.

³⁾ E. RENAN, *De philosophia peripatetica apud Syros*, 1852, p. 3.

⁴⁾ Op hierdie punt was eers W. WRIGHT, *A short history of the Syriac literature*, 1894, daarna viral die bogenoemde werk van BAUMSTARK voorbeeldig.

genoem; inderdaad is die doel van hierdie lewensbeskrywing om die leser te oortuig van die buitengewone betekenis wat Rabbula vir die Siriese Kerk gehad het. Maar die woord panaegyricus kan gemaklik die gedagte wek dat die skrywer hom skuldig maak aan lawwe vleierei, die kenmerk van hierdie literatuursoort in die latere Romeinse keiser-tyd.⁸⁾ Daarteenoor moet ons onmiddelik opmerk, dat die lofrede op Rabbula na die dood van hierdie biskop geskrywe is, en dus daarom al 'n totaal ander karakter dra as die Romeinse rhetore-produkte. Ook is die hele opbou en gedagtegang veel eenvoudiger as wat ons by die klassieke rhetore opmerk.

Dit beteken egter nie dat hierdie lewensbeskrywing sonder kuns saamgestel sou wees nie. Die skrywer hou daarvan om goedaferonde periodes te gebruik, en skroom nie terug vir die hulpmiddels van die Semitiese kunsprosa nie; in die besonder maak hy gebruik van die parallelismus membrorum, analogie in die opbou van opmekaarvolgende sinne, wat dan dikwels na 'n klimaks voer. Hy moet 'n man van behoorlike letterkundige ontwikkeling gewees het, en blykens 'n paar wendinge in sy verhaal het hy Rabbula persoonlik geken. Vermoedelik moet ons hom onder die aan Rabbula ondergeskikte geestelikeid soek.

Die bedoeling van sy geskrif is ongetwyfeld in die eerste plek om 'n lewensbeeld van sy beminde biskop te gee. Maar dis by die lektuur wel duidelik dat dit teweens sy strewe is, om aan die Nestoriane alle geleentheid te ontnem om hulle op uitsprake van Rabbula te beoep. Met die meeste stelligheid verseker hy dat Rabbula van die begin af teen die stellings van die Nestorianisme gekant was⁹⁾. In werklikheid het die biskop 'n hele tyd lang geaarsel¹⁰⁾; sy heftigheid na 430 is mis-

⁸⁾ Sien G. PHILLIPS, *The doctrine of Addai, the apostle*, 1876 (teks en vertaling); die teks ook in A. UNGNAD, *Syrische Grammatik*, 1932, p. 29-43 en in C. BROCKELMANN, *Syrische Grammatik*, 1925, p. 12-21. Die vertaling ook in J. B. AUFHAUSER, *Antike Jesus-zeugnisse*, 1925, p. 32-38. Vir Alexios sien A. AMIAUD, *La légende syriaque de St. Alexis*, 1889 (teks en vert.). Die Julianus-legende is gepubliseer deur G. HOFFMAN, *Julianos der Abtrännige*, 1880, vgl. ook R. J. H. GOTTHEIL in *Semitic Study Series VII*, 1906.

⁹⁾ Gepubliseer deur J. J. OVERBECK, *Ephraemi Syri, Rahulae, Balaei aliorumque opera selecta*, 1865; P. BEDJAN, *Acta Martyrum et Sanctorum IV*, 1894, 396-450; C. BROCKELMANN, a.w., p. 69-101. Ons siteer na hierdie laaste uitgawe. Die vertaling deur G. BICKELL in THALHOFERS *Ausgewählte Schriften der Kirchenväter*, Tl. X, 1874, het ek nie kan raadpleeg nie.

⁷⁾ In H. WACE and W. C. PIERCY, *A dictionary of Christian Biography and literature to the end of the sixth century*, 1911, p. 873.

⁸⁾ Sien bv. die oordeel van A. ALBRECHT, *Abriss der römischen Literaturgeschichte*, s.j., p. 331, oor die eerste panaegyricus, dié van Plinius minor: „ein wenig erfreuliches Produkt, schwülstig, überladen, voll widerlicher Schmeichelei.“

⁹⁾ BROCKELMANN a.w., p. 91.

¹⁰⁾ Volgens Ibas in sy brief aan Mari (alleen Grieks en fragmentaries bewaard, MANSI, *SS. Conciliorum Collectio*, VII, p. 241-250) het Rabbula selfs die eerste tyd positief aan die kant van Nestorius gestaan.

kien vir 'n deel verklaarbaar uit die bewussyn dat daardie lange onsekerheid die sterke opkoms van die Nestorianisme in sy diocese bevorder het.

Terwyl ons dus op hierdie punt — sover ons kon nagaan is dit ook die enigste — die skrywer betrap op 'n tendensieuse verdraaiing van die waarheid, moet ons niettemin nie uit die oog verloor nie dat hy die wankeling van Rabbula verswyg het uit liefde vir die kerkleer en die herinnering van sy geliefde biskop, nie om self enige persoonlike voordele te verwerf nie. Immers die opvolger van Rabbula, Ibas, wat van 435 tot 457 biskop van Edessa was, het hom gekant teen die aanhangers van Cyrillus, en sodoende ook teen dié kerklike en dogmatiese houding waarvan Rabbula in sy laaste lewensjare, en derhalwe ook ons skrywer, eksponente was.

Dis hier nie die plek om die stryd tussen Ibas en die aanhangers van Rabbula se opvattings nader te kenskets nie. Allerlei kleinmenselike faktore het hierby 'n rol gespeel, en ook ten aansien van Ibas het die sinode van Efese van 449 sy naam van „rowersinode” verdien. Ons hou dit egter vir waarskynlik dat ons in die biografie van Rabbula 'n voorbeeld het van 'n meer geestelike wapen in die konflik wat Edessa en omgewing verskeur het: die skrywer gee ons in die lewensbeeld van Rabbula die ideaal van 'n biskop, en polemiseer sodoende, sonder om dit te sê, teen sy opvolger, Ibas. Daarom word wellig ook so uitvoerig berig oor die milddadigheid van Rabbula¹¹⁾; een van die ernstigste klagte teen Ibas was dat hy hom in geldelike sake misdra sou het. Ook die vermelding dat Rabbula homself nie laat oorhaal het om bouwerke op te rig nie¹²⁾, het duidelik 'n polemiese punt teen Ibas, wat onmiddellik na sy biskopswyding met die bou van 'n nuwe kerk begin het.¹³⁾ Vermoedelik het die nadruk wat gelê word op Rabbula se afkeer van prag en kosbaarheid in die liturgie dieselfde bedoeling¹¹⁾.

Hierdie newebedoelings wat ons vermoed maar nie in strikte sin kan bewys nie, doen maar min afbreuk aan die bekoring van die werk van hierdie onbekende outeur. Sy aanskoulike voorstelling van sake, sy geesdrif vir sy held en sy opregte vroomheid win ons hart. Maar besonderlik is die figuur van Rabbula vir ons boeiend, omdat in 'n paar opsigte sy lewensgeskiedenis herinner aan 'n ander biskop, een van die grootste gestaltes uit die kerkgeskiedenis van die Weste, Augustinus. Dis natuurlik waar dat die biskop van Hippo 'n man van veel groter formaat is as Rabbula; niettemin is daar baie punte van ooreenstemming tussen hierdie twee tydenote.

¹¹⁾ p. 82, 94, 95, 98.

¹²⁾ p. 86.

¹³⁾ A. BAUMSTARK in *Oriens Christianus*, IV, p. 174.

¹¹⁾ p. 82.

II. AFKOMS EN JEUG.

„My broers, in die ywer van die liefde van Christus skilder ons deur middel van geskifte u liefde voor oë die beeld van die uitmuntende lewe van ons meester, die biskop Rabbula, die trots van ons stad, sodat sy wese vir ons en vir alle geslagte 'n voorbeeld kan wees wat ons opwek om met sy deugde te wedywer.” So begin die lewensbeskrywing van Rabbula, en gee daarmee te verstaan dat die skrywer alleen op die ligsye van hierdie lewe die aandag sal vestig. Dit vorm dus wel 'n besonder grote teenstelling met die vernaamste bron van ons kennis van die lewe van Augustinus, naamlik sy belydenisse, waarin juis die donkere kant van die lewe van die kerkvader vorentoe kom. Hierdie teenstelling berus op twee andere: in die belydenisse is die biskop self aan die woord, in die panaegyricus sy leerling; en veral: die belydenisse is tot God gerig, die panaegyricus tot die mense. So bly dan, terwyl Augustinus se belydenisse daar van die begin af breedvoerig oor handel¹⁵⁾), die jeugsondes van Rabbula onvermeld.

Maar origins word ons getref deur merkwaardige ooreenkomste. Altwee word gebore in 'n provinsiestad in een van die grenslande van die klassieke beskawing, Augustinus in Thagaste, Rabbula in Qennesrin, die „Aasvoëlne”, beter bekend onder die naam wat Seleucus Nicator (353-281 v. Chr.) daaraan gegee het, naamlik Chalkis¹⁶⁾. Die ruïne van hierdie stad, wat in die latere Romeinse keiserstyd en in die vroeë Arabiese tyd 'n grote rol gespeel het, lê omtrent 25 myl suid-wes van Aleppo. In Rabbula se dae het dit veral betekenis gehad as grensvesting teen die Bedoëne en as bestuursentrum vir die omgewing. Die stad lê op 'n uitspringende heuwelerras wat die moerasgebied van el-Matkh beheers. Hierdeur word die inheemse naam „Aasvoëlne” verklaar; die Griekse naam is, as soveel andere in die Hellenistiese Sirië, aan die Macedoniese naamgewing ontleen, vgl. Anthemus, Arthusa, Beroea, Edessa, Larisa, Pella, Piëria ens., en het hom op die ou end, na die ineenstorting van die Bizantynse heerskappy, nie kan handhaaf nie.

Reeds daaraan kan ons sien, dat die Helleniseringsproses nie diepgaande was nie. Buiten die kringe van amptenaars en kooplui was die ou inheemse taal, die Siries, die oorheersende, altans in die kleinere stede. Tot 'n literatuurtaal het dit egter hier nie geword nie; daarvoor was die Hellenistiese oorwig tog te sterk. Edessa, wat verder na die Ooste lê, en lank 'n onafhanklike staat gebly het, het die geboorte van die Siries as literatuurtaal gesien; vandaar het die invloed van die

¹⁵⁾ *Confessiones* (gesitêr na die uitgawe van P. KNÖLL, 1920) 1, 7 ens.

¹⁶⁾ Vgl. BAEDEKER, *Palestine and Syria*, 5de druk, 1912. p. 381; en die werk van R. MOUTERDE et A. POIDEBARD, *Le limes de Chalcis, organisation de la steppe en haut Syrie romaine*, 2 tms. 1945.

nasionale taal, die Siries, die internasionale taal, die Grieks gedurende die vyfde eeu teruggedring tot onder die walle van Antiochië.

Maar Rabbula is gedurende die vierde eeu gebore, en in sy dae was die kultuur en die kulturele taal in Qennesrin Grieks. Dieselfde geld ook wel van die hele lewensopvatting in die stadjie, as ons tenminste "Grieks" verstaan in die sin, wat die latere Romeinse moraliste en satirici daar aan geheg het: 'n ligvaardige, karakterlose lewensopvatting, wat beheers word deur die gedagtes van eiebelang en sinnelike lus, en vir geen leuen of laagheid terugskrik nie. Dis juis in Sirië dat die skadu-kante van die late Hellenisme die duidelikste openbaar word. Van die gehelleniseerde Siriërs sê MOMMSEN in sy kernagtige styl: „Sicher waren sie das verderbteste und das verderbendste Element in dem römisch-hellenischen Völkerkonglomerat." ¹⁷⁾

Dit was die milieu waarin Rabbula die eerste lewenslig aanskou het. Die ooreenkoms met Augustinus se vroegste lewensmilieu is so-doende treffend. Dieselfde ooreenstemming vind ons wanneer ons ons blik rig op die ouers van hierdie twee toekomstige biskoppe. Dié van Augustinus mag ons by ons lesers bekend veronderstel: elkeen weet van sy heidense vader en sy Christen-moeder, die onvergeetlike Monica. Netso was ook die vader van Rabbula 'n heiden, die moeder 'n Christin. In geen van altwee die gevalle hoor ons, dat die moeder eers na haar huwelik tot die Christendom oorgegaan het nie; blykbaar het in dié tyd die Christelike Kerk nog nie op grond van II Kor. 6:15 beswaar gemaak teen hierdie soort van gemengde huwelike nie; die eksegeese van hierdie teks staan ook nie vas nie.

Miskien ken ons die naam van Rabbula se vader. In 1900 het 'n Amerikaanse argeologiese ekspedisie twee inskripsies in die bouvalle van 'n Christelike kerk in Zebed gevind¹⁸⁾, waarin die naam van Rabbula voorkom, en sy vader Bassonis genoem word. Maar dit is onseker of hierdie Rabbula wel ident is met ons held¹⁹⁾. Belangriker as die blote naam is die besonderhede wat die lewensbeskrywer ons meedeel: die vader was 'n heidense priester. Dit word vertel dat Julianus die afvallige (keiser van 361 tot 363) „deur die hande van" Rabbula se vader offers sou gebring het, met ander woorde dat Julianus die offerdiens te Qennesrin van staatsweë sou laat bekostig het. Chronologies is dit nie onmoontlik nie.

Wat die inhoud en krag van die heidendom van die vader gewees het, kan ons moeilik meer bepaal. Ons moet vermoedelik wel dink aan 'n ou-Aramese stadkultus; die vereerde godheid het soos orals in Sirië

¹⁷⁾ TH. MOMMSEN, *Römische Geschichte*, V (in die Phaidon-uitgawe onder die titel „Das Weltreich der Caesaren"), p. 315.

¹⁸⁾ E. LITTMAN, *Semitic inscriptions*, 1904 (*Publications of an American Archaeological Expedition to Syria in 1899-1900*, III), 1904, nr. 22 en 23.

¹⁹⁾ LITTMANN a.w., p. 47-56.

'n Griekse naam gekry; maar sover ons weet het so 'n kultus maar min geestelike inhoud gehad. Anders word dit natuurlik, as die neoplatonisme die oorgelewerde vorme met nuwe, geestelike inhoud vul. Juis in Sirië het hierdie laaste bloeisel van die antieke heidendom in die populêre vorm wat die Phoenisiër Porphyrius daaraan gegee het, die sterkste invloed ge oefen. Een van die belangrikste doelstellings was om die bestaande kultus te regverdig²⁰). Wanneer ons daarby bedink dat die belangrikste leerling van Porphyrius, naamlik Iamblichos, uit Qennesrin self afkomstig was, dan word dit wel baie waarskynlik dat ons in die vader van Rabbula nie maar net 'n tradisioneel-konserwatiewe aanhanger van die verouderde heidendom moet sien nie, maar veeleer 'n aanhanger van die tot religie uitgeboude neoplatonisme wat deur Iamblichos bewus as teenstelling van die Christendom gepredik is²¹).

By vader en moeder van Rabbula het ons dus nie te doen met die teenstelling tussen 'n versteende vormdiens en 'n lewende godsdiens nie, maar met dié tussen twee religies wat van 250 tot 363 om die siel van die Romeinse wêreldryk geworstel het. Dit verklaar ook die heftigheid van die duel wat tussen man en vrou gevoer is, en deur die biograaf as volg beskrywe word: „Sy moeder was 'n gelowige en het standvastig kryg met haar man gevoer opdat hy hom sou bekeer tot die diens van Christus; maar sy was nie in staat om sy eiesinnige wil tot die waarheid te bekeer nie. En hy van sy kant het haar opgewek om te glo aan allerlei skyngestaltes (afgode), maar hy het haar vryheid in Jesus nie aan die sonde kan onderwerp nie. So het dan elkeen van hulle in die eie volhard.”²²)

Rabbula wat in daardie gespanne verhouding gebore is, het miskien reeds daaraan 'n sekere neiging tot radikaliteit en fanatisme te wyte. Sy ouers skyn van 'n aansienliker geboorte en hoëre sosiale posisie te gewees het as dié van Augustinus; anders as by die huisgesin in Thagaste²³) hoor ons in Quennesrin nooit iets van geldelike moeilikhede nie. So het dan ook, na die gewoonte in aansienlike Siriese families, die moeder haar kind nie self gesoog nie, maar in die hande van 'n voedster gegee, wat die eerste drie jaar vir die voeding en opvoeding sorg dra. Dis tiperend vir die gespannenheid waarmee die geestelike stryd in die gesin gevoer is, dat die moeder daarvoor gesorg het dat daardie taak opgedra is aan 'n gelowige Christin. Ons hoef nog nie aan te neem, dat sy die bygelowige voorstelling gehad het dat die geloof met die moedermelk oorgedra sou word nie; by die innige

²⁰) L. DEUBNER in CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, *Lehrbuch der Religionsgeschichte*, II, 1925, p. 488.

²¹) C. J. DETER, *Abriss der Geschichte der Philosophie*, 1923, p. 80.

²²) p. 69, 70.

²³) *Confessiones*, II. 3.

verhouding, wat in die nabye Ooste die hele lewe bly bestaan tussen 'n man en sy soogmoeder (eventueel ook sy soogbroers) is dit begryplik dat by die keuse van 'n min deur die moeder op die geloof gelet is. Hierin het sy dus 'n oorwinning behaal, maar aan die ander kant het die vader die terrein behou deurdat naamlik die kind nie gedoop is nie; ook dit is weer 'n punt van ooreenstemming met die jonge Augustinus.

Ook in die verdere opvoeding loop daardie twee lewens parallel: ook Rabbula kry 'n sorgvuldige letterkundige opleiding: „As seun van ryke en aansienlike ouers is hy onderwys in die Griekse literatuur” sê sy biograaf, sonder om 'n oordeel te spreek oor die sedelike gehalte van daardie literatuur of oor die waarde van 'n dergelike opleiding.²⁴⁾ Ons vind dan ook dat later in sy lewe Rabbula homself netso gemaklik in die Grieks as in die Siries uitgedruk het; verskillende van sy werke, veral briewe, is oorspronklik in die Grieks opgestel²⁵⁾ en in Konstantinopel het Rabbula in die Grieks gepreek vir die verwende ore van die hoofstedelike publiek²⁶⁾.

Die letterkundige opleiding het ten doel gehad dat Rabbula 'n staatsamp sou kan beklee. Anders as by Augustinus was dit by hom dus geen doel op sigself nie. 'n Rhetor of geleërde sou hy nie word nie; die amptenaarsloopbaan het hom aangetrek. Hy was daarin voorspoedig; op betreklik jonge leeftyd vind ons hom terug as praefectus van sy vaderstad.

Reeds voor daardie benoeming plaasgevind het, is hy getroud. Volgens die lewensbeskrywing was dit sy moeder wat vir hom 'n vrou uitgesoek het, en na die voorafgaande spreek dit vanself dat die uitverkorene 'n Christin was. Haar naam is ons nie oorgelewer nie, ons weet egter dat sy van die begin af 'n bondgenoot van sy moeder in die stryd om sy siel was. Of die vader in hierdie tyd nog gelewe het, is ons nie bekend nie. As vader sou hy natuurlik die huwelik kon belet het; daarom is dit aanneemlik dat hy reeds dood was.

Die huwelik van Rabbula beteken dus iets anders in sy lewe as wat Augustinus se verbintnisse in syne verteenwoordig het. Vir die biskop van Hippo is dit nie moontlik om aan sy geslagslewe terug te dink sonder 'n gevoel van skaamte nie; by die latere biskop van Edessa verteenwoordig die vrou een van die Christelike invloede wat op sy jeug gewerk het, al is dit ook waar dat sy nie die deurslag kon gee nie. Want Rabbula bly heiden en gee ook aan haar aandrang om hom tot die Christelike geloof te bekeer geen gehoor nie. Kinders word gebore, maar van 'n Christelike opvoeding is, vir sover dit die vader aangaan, geen sprake nie: hy volhard in sy heidendom, dit wil sê in sy neopla-

²⁴⁾ p. 70.

²⁵⁾ A. BAUMSTARK, *Geschichte der Syrischen Literatur*, p. 72.

²⁶⁾ p. 92 e.v. 'n Siriese vertaling van hierdie homilie is gepubliseer deur Overbeck, a.w., p. 239 e.vv.

tonisme, waarmee hy dus weer in dieselfde geestelike milieu vertoef he' as Augustinus. Maar hier is ook verskil. By Augustinus was die neoplatoniese wysbegeerte een van die laatste stadia van sy ontwikkelingsgang²⁷⁾; dit het hom geleer om te breek met die materialistiese opvatting van die gees en om 'n suiwer geestelike wysbegeerte te ontwikkel. Vir hom was die neoplatonisme dus 'n wysbegeerte en as dialektiese metode het hy dit sy lewe lank bygehou. As religie, soos dit onder die hande van Porphyrios en Iamblichos tot 'n herlewing van die polytheïsme meegewerk het, het hy dit bestry²⁸⁾. Dis in daardie laaste vorm dat die neoplatonisme die religie van die heiden Rabbula was; daarom moes na die bekering sy breuk met die neoplatonisme 'n volstrekte karakter dra as by die westerse Kerkvader die geval is.

III. DIE BEKERING.

In 'n tuin te Milaan vind die definitiewe deurbraak by Augustinus plaas; by 'n besoek aan sy landgoed kry Rabbula sy „stoot tot 'n ewige beweging.” By die grens van een van sy landerye het die een-same kluis van die heremiet Abraham gestaan. Die slawe en horiges van sy landgoed vertel vir Rabbula van wonderlike genesings wat daar plaasvind „vanweë Christus, die God van die Christene; en toe hy die verhaal hoor, verbaas Rabbula hom op die gehoor van die berig van Christus se tekens en die tyding van sy roemryke daade val in sy siel soos weerhake²⁹⁾.”

Dit bly nie by hoor sê nie: „Spoedig daarop het die leiding van God dit sover gebring, dat hy met eie oë sien die krag van die wondere van Jesus, wat hy tot nou toe gehaat het³⁰⁾.” Daardie laaste uitdrukking klink miskien wat sterk, temeer omdat die Semitiese stam *s-n-* gewoonlik meer 'n afkerigheid as 'n regtige haat aandui; maar in hierdie geval bedoel die skrywer tog wel dat Rabbula tot nou toe 'n positiewe haat jeens Christus in sy siel gedra het, want juis in hierdie verband trek hy 'n vergelyking met Paulus, die vervolger van die gemeente. Soos Paulus deur 'n wonder bekeer is, so was dit ook met Rabbula: „Die goeie Heer, in sy besorgdheid oor sy knegte, het, nes by die Samari-taanse vrou en Natanaël, 'n lokaas ten lewe eers klaargelê deur middel van 'n klein wonderwerk, waardeur hy gevang is ten lewe³¹⁾.” 'n Vrou word deur die kluisenaar, Abraham, van 'n langdurige siekte verlos;

²⁷⁾ *Confessiones* VIII. 2.

²⁸⁾ O. NOORDMANS, *Augustinus*, 1933, p. 220-253, insonderheid p. 225.

²⁹⁾ *oginos*, 'n leenwoord uit die Grieks (*ogkinos*). BROCKELMANN, a.w., p. 149, vat dit op as „Senkblei”; hy dink dus aan *ogkos*, „gewig”. Maar van *ogkos* „pyl-punt met weerhaak” (F. MULLER, *Grieksch Woordenboek*, 1933, s.v.) vermeld LIDDELL and SCOTT die afleiding *ogkinos* as 'n woord vir „hook” wat slegs tweemaal aangetref is. Ons teks is dus die derde plaas.

³⁰⁾ p. 71.

³¹⁾ *ibid.*

Rabbula is getuie van die wonderbare genesing en „gaan heen, terwyl hy hom in sy siel verwonder oor wat gebeur het, en begin om deur die krag van Christus te twyfel aan sy heidendom”³²⁾.

Dit is natuurlik gemaklik om hierdie geskiedenis op sy te skuif met 'n opmerking oor die mirakelsug van die Siriese Kerk. Maar daarmee is tog nie alles gesê nie. Dieselfde mirakelsug is die deel van die oud-Christelike Kerk as 'n geheel, en ons moet nie vergeet nie dat daar ook in die bekeringsgeskiedenis van Augustinus 'n moment is wat deur homself as 'n wonderdadige ingrype van God beskou is: die beroemde woord „tolle lege, tolle lege”³³⁾. Augustinus was verre van afkerig van wonderwerke; hy verhaal uitvoerig en met geesdrif wonders wat in sy tyd en sy teenwoordigheid plaas gevind het³⁴⁾. Juis van die indruk wat die wonder op Rabbula gemaak het, het ons 'n beskrywing wat die biograaf uit die mond van Rabbula self opgeteken het. Histories sal ons nie verder kan gaan nie as om te sê dat daar in die teenwoordigheid van Rabbula dinge plaasgevind het wat met die toenmalige stand van die mediese wetenskap nie verklaarbaar was nie, en wat deur die getuies daarvan beskou is as 'n Goddelike werking. Psigologies gesien behoort dit tot die behoefte van elke bekeerde, om die eintlike stoot tot die bekering buite homself en by voorkeur in die leiding of beskikking van God te soek: die ware bekeerde is altans op die punt van sy eie bekering nooit 'n Pelagiaan nie. Teologies is daar van Reformatories standpunt geen beswaar teen die erkenning van die moontlikheid van wonderwerke ook in die na-Bybelse tydvak³⁵⁾.

Opmerklik is egter in onderskeid van die tradisionele bekeringsgeskiedenis, die langdurige geestesworsteling wat op die Goddelike teken volg. Die tradisionele hoogmoed van die Griekse literaat verset hom teen 'n openlike belydenis; aan die ander kant moet Rabbula self beken, dat sy siel onuitwisbare indrukke opgedoen het en dat hy in sy eie geesteslewe die mag van Christus reeds ervaar het. Hier gryp sy moeder in; sy het op sy gelaat die sieleworsteling gelees, en van die mense van sy landgoed gehoor wat gebeur het. Dis vir haar genoeg om vol vreugde te gaan na Eusebius³⁶⁾ die biskop van Qennesrin, en hom die geskiedenis te vertel. Onwillekeurig dink ons aan die vertroulike verhouding wat tussen Monica en Ambrosius ontwikkel het.

Eusebius neem dan die prefek van Qennesrin as katechumeen aan, en lees met hom die Heilige Skrif. Maar tot 'n volledige deurbraak

³²⁾ p. 72.

³³⁾ *Confessiones* VIII, 12, vgl. ook: nihil aliud interpretans *divinitus* mihi iuberi, nisi ut aperirem codicem et legerem . . .

³⁴⁾ *Civitas Dei* (uitgawe B. DOMBART, 1877), XXII, 8. Vgl. ook *Confessiones* IX, 4 slot.

³⁵⁾ Vgl. b.v. Joh. 14:12.

³⁶⁾ Hierdie Eusebius moet nie verwar word met sy meer bekende tyd- en naamgenote nie; hy was omstreeks 380 biskop van Chalkis.

wil dit nog nie kom nie. Op aandrang van Eusebius self begeef Rabbula hom vervolgens na Acacius, die biskop van Aleppo³⁷⁾, wat langdurige gesprekke met hom het. Miskien kan ons die geestelike toestand van Rabbula die beste so beskryf, dat hij verstandelik oortuig was van die waarheid van die Christendom, maar dat die Evangelie nog nie diep genoeg in hom deurgedring het om hom tot die volle konsekwensie van sy nuwe insigte te dryf nie.

In hierdie tussentoestand besluit Rabbula op aanrade van sy geestelike leidsman om te gaan bid in die kerk wat gebou is oor die graf van Kosmas en Damianos te Aleppo. Hierdie twee martelare is volgens 'n wyd verbreide legende afkomstig uit „Arabië — d.w.s. die woestynstreek Oos van die lyn Aleppo-Damaskus — en het as dokters in Cilicië baie wonders gedoen eer hulle onder Diocletianus die marteldood ondergaan het. Hulle was in die vierde tot sewende eeu baie populêr, veral as beskermheiliges van die geneeskuns, tot in Rome toe. Die keuse van hul graf as plek vir gebed hang by Rabbula vermoedelik wel saam met die feit, dat 'n genesingswonder die eerste stoot tot sy bekering gegee het. Aan die anderkant moet ons egter ook rekening hou met die feit dat die ou-Siriese Kerk in die algemeen besonder hoë waarde aan die genesingswonders geheg het. In die Addai-legende bv. word Jesus in die brief van Abgar aangespreek as „die goeie dokter wat verskyn het in die land van Jerusalem”.

Terwyl hy in die kerk — miskien die teenwoordige moskee el Halawijah — staan, gebeur daar twee dinge: eers val sy blik op 'n man wat hy geken het, een wat blind was en siende geword het; vervolgens styg daar, terwyl hy nadenk oor hierdie magsteken van die Messias, uit sy hart na sy lippe „'n nuwe lofprysing, 'n lofprysing vir God, die Vader, die Seun en die Heilige Gees.” Dit is vir homself die teken, wat hom tot volle oorgawe bring: 'n wonder in sy gees, 'n direkte werking van die Heilige Gees in sy hart. Die beweging van sy gees, so sou ons sê, het hom tot 'n ekstatische lied gebring, en hierdie lied word self nou weer uitgangspunt tot 'n nog hoëre ekstase. Merkwaardig is daarby 'n praktiese trek wat ons deurgaans by Rabbula tref: nog in die kerkgebou begin hy onmiddellik met die uitdeel van aalmoese. Vervolgens soek hy Acacius op en verhaal hom wat gebeur het. By alle vreugde bly die biskop tog nugter: „My seun, in die hart van elkeen in wie die lig van Gods liefde toegang gevind het, brand en gloei die hartstogte en al die doringstruik van sonde, en dis maar een uit die sewe wat van hulle gereinig en vrygemaak word.”³⁸⁾

³⁷⁾ Biskop van Beroea (Aleppo) 379-436, „vader van alle biskoppe in die Ooste”, berug deur die heftigheid van sy stryd teen Chrysostomus. Tevergeefs het hy op die end van sy lewe beproef om vrede te stig tussen Cyrillus en Nestorius.

³⁸⁾ p. 73.

Daarom word hy vervolgens deur Eusebius en Acacius gestuur na die kluis van Marcianus, êrens in die woestyn, Oos van Qennesrin. Hierdie merkwaardige figuur, 'n seun van 'n aansienlike familie uit Cyrrhus, moet in hierdie tyd al baie oud gewees het; sy doodsjaar is 383 of 87. Hy het in 'n sel gelewe waar hy nóg kan staan, nóg kan lê het nie. 'n Eindjie verder het 'n klooster gestaan, wat bestemd is vir sy volgelinge en gelei is deur sy leerling Eusebius ('n anders een as die reeds genoemde biskop van Qennesrin). Daar moet ons dus ook gedurende hierdie tyd, omstreeks 380, Rabbula soek. Daarnaas het hy ook die omgang van die reeds vermelde kluisenaar Abraham gesoek. Daar het trouens betrekkings bestaan tussen Marcianus en Abraham, betrekkings wat net vir 'n tyd onderbreek is, toe Marcianus die gemeenskap met Abraham opgesê het omdat die laaste die Niceense reël vir die datering van die Paasfees nie terstond wou aanvaar nie. In Rabbula se dae was die stryd blykbaar al besleg.

In die omgang met hierdie kluisenaars en hul volgelinge ryp by Rabbula die besluit om ook self geheel en al afskeid van die wêreld te neem en die lewe van 'n kluisenaar te gaan lei. Maar voordat hy daartoe oorgaan reis hy eers, met goedkeuring van sy geestelike raadsliede, na Palestina. Daar besoek hy Jerusalem en vertig sy gebede, met tranen en smart, voor Golgotha en by die graf van die Here; vervolgens gaan hy „na die grot waar Hy gebore is”, die krypt in die kerk van Betlehem, en na die „huis van die hemelvaart”³⁹⁾ op die Olyfberg. Ten slotte daal hy af na die Jordaan, en nadat hy daar ten aanhore van die priesters die geloofsbelydenis opgesê het — die noukeurige vorm daarvan word ons helaas nie meegedeel nie — word hy deur die priesters gesalf en gedoop⁴⁰⁾. Die betekenis van hierdie salwing voor die doop, minder gebruikelik as dié na die doop, is dié van 'n exorcisme; as heiden was Rabbula in die mag van bose geeste, want die afgode is as demone beskou. Na die doop ontvang Rabbula ook „die heilige misteries van die liggaam en bloed van ons Heer”⁴¹⁾, waarna hy terugkeer na sy vaderstad Qennesrin.

IV. DIE ASKEET.

„Reeds had ek die goeie pêrel gevind, en ek moes haar koop deur alles wat ek had te verkoop,” so skrywe Augustinus as hy terug sien na die oomblik dat hy moes kies tussen God en wêreld⁴²⁾. Met die-

³⁹⁾ Vgl. G. DALMAN, *Orte und Wege Jesu*, 1924, p. 283-285, waar ons teks nie genoem is nie, hoewel dit van belang is vir die vraag, watter soort gebou AETHERIA se „Inbomon” was.

⁴⁰⁾ p. 74.

⁴¹⁾ p. 75.

⁴²⁾ *Confessiones*, VIII, 1 slot.

selfde sinspeling op 'n bekende Bybelwoord heet dit in die lewensbeskrywing van Rabbula: „Soos 'n skrandere koopman wat uitgegaan het agter skone pêrels, nadat hy die pêrel van sy verlange gevind het, alles wat hy besit gaan verkoop om dit te kan koop, so het hy sy goud en silwer en alles wat hy besit het aan die armes uitgedeel.”⁴³⁾

Soos Antonius van Egipte, wie se lewensgeskiedenis so 'n diepe indruk op Augustinus gemaak het⁴⁴⁾, so het ook Rabbula afstand van alles gedoen. Hy het sy owerheidsamp en alle aspirasies in daardie rigting definitief laat staan. Die landgoed, wat hy besit het, het hy verkoop en die opbrengs daarvan aan die armes sowel van Qennesrin as van Edessa uitgedeel. Aan sy slawe het hy die vryheid gegee, en boonop hulle voorsien van die nodige geld om 'n bestaan as vryes te begin; party van hulle het, deur hom daartoe aangemoedig en onderrig, hulle in kloosters begewe. Op verlange van sy moeder het hy ook haar besittings verkoop en die opbrengs daarvan aan weldadigheid bestee. Self het sy, saam met die vrou van Rabbula „die juk van Christus op haar geneem”, 'n lewe as religieuse gaan lei. Die kinders van Rabbula het eers nog onderwys van hul vader self geniet, maar is toe hulle effens ouer was ook aan die hoede van kloosters toevertrou.

Self begewe hy sig onder die leiding van die kluisenaar Abraham, wie se verblyf op sy voormalige landgoed gestaan het en wat deur sy genesingswonders die eerste stoot tot die bekering van Rabbula gegee het. Hoelank hy daar by die heremiet vertoef het, weet ons nie; nog minder weet ons van besonderhede omtrent sy geestelike ontwikkeling in daardie dae. Soveel is slegs seker, dat na verloop van tyd Rabbula op aandrige van Abraham self sy eie kluis of klooster in die woestynstêppe gestig het, waar weldra 'n aantal gelykgesindes hulle onder sy leiding gestel het. Tot hierdie volgelinge het ook sy eie broer behoort van wie ons verder niks, selfs die naam nie, weet nie⁴⁵⁾.

Die kring het erns gemaak met die skerpste reëls van die askese. Veelvuldige nagwake en lange vastye was die reël. Die samelewing was kommunisties, in navorolging van die oudste Jerusalemse gemeente; dat die askese geen steun vind in die lewenswyse en prediking van die apostels nie, het hulle soos die hele Kerk van daardie eeue ontgaan. Dit hoef origens geen afbreuk te doen aan ons eerbied vir die erns en konsekwensie waarmee hierdie manne hul geestelike ideale nagestreef het nie.

In dit alles tref ons ooreenkoms en verskil tussen Augustinus en Rabbula. Ook Augustinus het sy erfgoed verkoop, ook hy het met 'n aantal vriende te Thagaste 'n soort van kloostergemeenskap gevorm.

⁴³⁾ p. 75.

⁴⁴⁾ *Confessiones*, VIII, 6 en 12.

⁴⁵⁾ p. 77.

Soos uit hierdie gemeenskap biskoppe vir Afrika voortgekom het — bv. Alypius en Possidius⁴⁶⁾ — so het ook uit die klooster van Rabbula biskoppe voortgekom, bv. Eusebius — nie die biskop van Qennesrin nie, maar dié wat later die stoel van Tella sou beklee.

Die verskil lê egter in die maat: die reëls van Augustinus „is eenvoudig maar nie streng nie. 'n Dronk wyn is geoorloof, maar oorskryding van die rantsoen word met intrekking gestraf. Tussen die gewoontste aardewerk staan op die tafel ook wel 'n enkele stuk van silwer”⁴⁷⁾. Hierdie soort dinge is by Rabbula en in die algemeen by die Siriese heiliges van hierdie tyd 'n onmoontlikheid. Deur leerlinge van Antonius is die ascetisme van Egipte eers na Palestina en vervolgens van daar na Sirië oorgebring⁴⁸⁾; dit was toe nog 'n ascetisme ter wille van ascetisme; die kloosterlewe het geen doel buitekant homself gesoek nie, soos in die Wes-Europese wêreld waar dit brandpunte van stoffelike en geestelike kultuur geword het; die Siriese kloosterlewe is nie, soos in die Weste, 'n poging om die wêreld te verower vir die Kerk nie, maar 'n poging om die wêreld te ontvlug. Die onthouding van spys, die selfkwelling het vir die Siriese kloosterlinge sy sin in homself gedra, en daarom ken hul ook geen matiging op hierdie punt en het Sirië die klassieke land van die mees sonderlinge en barbaarse ascete geword, die land ook van die suilheiliges.

Van literêre werke, waaraan die grootste deel van Augustinus se kloostertyd, eers te Thagaste en daarna te Hippos, voor sy episkopaat gewy was, hoor ons dan ook in verband met Rabbula niks nie. Hy was seker so goed in die Griekse literatuur tuis as Augustinus in die Latynse, maar terwyl Augustinus by alle afkeer van die voosheid van die klassieke lewensleer tog in *De doctrina Christiana* opsom wat uit die heidense kultuur bruikbaar was vir die teoloog, mis ons by Rabbula en in die hele Siriese literatuur 'n dergelike betoog. Vandaar ook die eenydige karakter van die Griekse werke wat in die Siries oorgesit is: ons soek tevergeefs na vertalings van dié geskrifte wat tot die skone literatuur gereken kan word. Die Siriese Christendom dra 'n ander karakter as die Westerse, omdat sy verhouding tot die kultuur 'n andere is.

Tiperend is dan ook dat as Rabbula sien dat die roem van sy klooster steeds meer mense lok, nie maar net toekomstige ascete nie, maar ook mense wat uit nuusgierigheid of sensasielus kom — of wel omdat hulle 'n besondere „seën” verwag van die besoek aan kluisenaars wat in 'n reuk van heiligheid lewe — dat hy dan homself aan daardie belangstelling onttrek deur heimelik sy eie stigting te verlaat. Hy het

⁴⁶⁾ Die een bekend uit die *Confessiones*, die ander die eerste biograaf van Augustinus.

⁴⁷⁾ NOORMANS, Augustinus, p. 15.

⁴⁸⁾ sien veral E. A. WALLIS BUDGE, *The Book of Governors*, I, 1893, p. CXVII-CLVI: Christian Monasticism and ascetism in Mesopotamia.

gebreek met die menslike ydelheid wat juis op godsdienstig en kerklik gebied so dikwels verwoestings aanrig — maar tegelyk tref ons in hierdie handeling ook 'n eienaardige vorm van onverskilligheid teenoor die groot massa, wat tog leiding in sy geestelike lewe nodig het. Ook op hierdie punt het Augustinus en die deur hom beheerste westerse opvatting van die religieuse lewe 'n andere keuse gedoen.

Miskien mag ons, hoewel die lewensbeskrywer niks daarvan sê nie, Rabbula se gedrag tog wel vir ons so verduidelik; dat hy hom onttrek aan die mense omdat hy voel dat hy geestelik nie voldoende geryp is om as leier op te tree en die versoeking wat die leierskap onvermydelik meebring te weerstaan nie. In ieder geval moet ons eerbied hê vir die onverbiddelelike konsekwensie waarmee hy sy voorneme ten uitvoer bring: „Hy het homself steelsgewyse aan hulle onttrek en dieper die woestyn in gegaan, soos ook die salige Antonius gedoen het; daar vind hy 'n kleine grot en daarlangs 'n syferfontein wat net genoeg water vir een mens opgelewer het, en daar het hy sy dae in eensaamheid deurgebring terwyl hy voortdurend bid, God prys, psalms sing en die heilige Skrif lees.”⁴⁹⁾ Van tyd tot tyd is hom brood gebring deur vriende.

'n Lieflike skildery! Maar nie vir lange duur nie. Die vergelyking met die heilige Antonius is gemaak — net soos die anachoreet van Egipte kry hy nou ook sy stryd met die duivel deur te veg. Eienaardig is wel dat waar die beskrywing van hierdie geestelike stryd meer konkreet word, ons net van natuurlike dinge hoor: kruipende gedierte van allerlei aard, slange, adders, skerpioene word deur die Satan gebruik om Rabbula bang te maak, en een dag gooi die Bose die waterkruik, waarin die druppels van die fontein syfer, omver, sodat die kluisenaar sy karige rantsoen van water vir 'n dag lank moet mis. Deur al die ontberings is hy so verswak dat as een dag die Bedoeïene hom oorval, hulle niks anders vind as „'n lewende lyk in 'n leë hol”, en hulle hele buit bestaan uit 'n paar stukke brood en die kleed wat hy aangehad het⁵⁰⁾.

By hierdie geleentheid het Rabbula 'n oomblik gehoop dat hy die marteldood gaan sterwe. Volgens ons westerse opvatting sou 'n dergelyke dood hom geen martelaar gemaak het nie: die Bedoeïene het hul daar nie om bekommer of hy Christen was of Neoplatonikus nie. Alleen hy wat vir die Christelike geloof sterwe het reg op die eretitel van martelaar. Om hierdie situasie te forseer het hy sy eensaamheid verlaat en saam met Eusebius, sy volgeling, die latere biskop van Tella na Ba'albek gegaan, wat in daardie dae nog 'n suiwer heidense stad was. Daar dring hul deur in die heidense tempel en beskimp openlik

⁴⁹⁾ p. 78.

⁵⁰⁾ p. 79.

die afgodsbeelde. Die menigte, in begryplike verontwaardiging ontstoke, slaan hulle halfdood en gooi die vermeende lyke die hoë trappe van die tempel af. Egter het hulle lewend daarvandaan weggekom. Ook hier tref ons weer 'n verskil van westerse en oosterse opvatting: na ons, deur Cyprianus beheerste, gedagte mag 'n Christen die martelaarskap nie soek nie.

Die daarop volgende tyd lê grotendeels in die duister. Dit lyk of Rabbula nie meer na die volkome eensaamheid teruggekeer het nie, maar opnuut die leiding van 'n klooster op hom geneem het. Vermoedelik was dit nie meer die ou klooster by sy voormalige landgoed te Qennisrîn nie; altans dit blyk later dat die inwoners van Edessa⁵¹⁾ by sy benoeming tot biskop al goed bekend met hom is en in hom hul geestelike leidsman gesien het voor hy die biskopswaardigheid gekry het. In iedër geval, waar die nuwe verblyfplek van Rabbula se kring ook mag gewees het, dis seker dat hy hom met volle toewyding aan sy taak in die klooster gegee het; volgens sy lewensbeskrywer het die biskopkonferensie te Antiochië hom uit sy klooster „laat ontvoer”⁵²⁾ om hom tot biskop te wy, en het hy nie geleentheid gekry om in geveinsde nederigheid soos die gebruik was te verklaar dat hy nie die vereiste bekwaamhede vir hierdie amp besit nie. Dit was in die jaar 412; betreklik kort te vore, in die jaar 395, was Augustinus, eweneens nie sonder besware van sy kant nie, tot medebiskop van Valerius te Hippo aangestel. Altwee het as biskoppe askete gebly.

V. DIE BISKOP.

Alle vorm van weelde het Rabbula's afkeer opgewek. Een van sy eerste dade as biskop was die bevel om die silwer tafelgereedskap, waarvan die klerus hom by sy gemeenskaplike maaltye bedien het, te verkoop en die opbrengs daarvan aan die armes uit te deel. Hy het met die plan rondgeloop om ook al die voorwerpe van goud en silwer wat in die kerkdienste by die liturgie gebruik is ten bate van die behoeftiges te verkoop, en is daarvan slegs met moeite teruggehou deur die bede van baie wat daarop gewys het dat hierdie kosbaarhede deur hul voorgeslag geskenk is „in ruil vir die redding van hul gees.” Blykbaar het die skare in die waan verkeer dat as die wygawes nie meer in die kerkdienste gebruik sou word, daardeur die saligheid van die skenkers in gevaar sou kom⁵³⁾. Rabbula het die onuitgesproke vrees onderken

⁵¹⁾ Siries Urhai; in die Griekse literatuur kom die vorme Orrhoë en Osrhoë voor; na 217 heet die stad offisiëel Marcia Edessenorum; teenwoordig Urfa in Turkye, halfpad tussen Aleppo en Diarbekr. Interessante besonderhede en 'n plattegrond van hierdie stad gee C. NIEBUHR, *Reize naar Arabië*, II, 1780, p. 386-390.

⁵²⁾ p. 81.

⁵³⁾ p. 83.

en verstaan dat dit tevergeefs sou wees om te probeer daardie ang weg te redeneer.

Dieselfde soberheid kom ook tot uiting in die feit, deur sy lewensbeskrywer met lof vermeld, dat Rabbula daar nie toe gebring kon word om nuwe kerkgeboue in sy diocese op te rig nie. Die enigste uitsondering was 'n bietjie herstelwerk aan die noordelike muur van die hoofkerk van Edessa, wat in 'n paar dae voltooi was.⁵⁴⁾ Ons wat in die bouwerke van die middeleeue altyd die vrome sin van die voorgeslag meen te herken, vind in hierdie opmerking 'n heel andere beskouing, een wat herinner aan die preke van Thomas à Kempis teen die bou van die Utrechtse domtoring, uiting volgens hom van biskoplike hoogmoed en wêreldsgesindheid. Ons dink tewens aan wat Possidius ons vertel omtrent Augustinus: hoe hy as biskop, soms tot ontevredenheid van die kerkvolk, geweier het om die kerk te verryk, en vir sy siekeverpleging hiewer bestaande huise gebruik het dan om sy naam te verewig deur 'n grote hospitaal te bou.

In die vervalperiode van die Romeinse ryk het die Kerk die werk van die armversorging op grootse wyse ter hand geneem. Dis bekend hoe in die loop van die vierde en vyfde eeu die goud van die Romeinse ryk steeds meer na die Ooste, Persië en veral Voor-Indië gevloei het en die bevolking rondom die Middellandse See as 'n gevolg hiervan steeds meer verarm het. Ten onregte word die ontstaan van die stande van lyfeigenes en horiges wel in verband met die volksverhuising gebring; die oostelike deel van die Romeinse ryk vertoon dieselfde verskynsels, waarvan die spore dan ook alreeds in die codex van Justinianus opgemerk kan word. Hulle was die gevolg van die algemene verarming en die Kerk het, veral deur middel van sy kloosters, gedoen wat moontlik was om die ergste euwels te verlig.

So sien ons dan ook dat Rabbula sy sorg wy aan hospitale vir manne en vir vroue; daar had al so iets bestaan vir manne, maar dit het nie aan sy doel beantwoord nie. Rabbula laat nou verskillende landgoedere aan die hospitale gee, sodat gereelde inkomste verseker is, en oefen voortdurende toesig op die gang van sake uit. Deur hom word diakone aangestel, wat die siekeverpleging tot hul enigste taak maak; die uiterste sindelikheid word betrag, behoorlike beddens en komberse en kleding word verstrek, en die kos so goed versorg dat „dit die eetlus ook van die onwilligste pasiënt moet opwek.” Uit die klippe van 'n viertal heidense tempels wat hy laat afbreek word deur Rabbula ook 'n vrouehospitaal opgerig, waarvoor dieselfde maatreëls geneem word. Hier word diakonesse aan die werk gesit, wat gekontroleer word deur kloostersusters. Origenes is dit hospitale in die etimologiese sin van die woord: nie net siekes, ook daklose gesondes word

⁵⁴⁾ p. 86.

opgeneem, alles onder die sinspreuk: „Rus vir die siekes, hulp vir die gesondes.”⁵⁵⁾

In die besonder moet nog vermeld word wat die biskop vir die melaatses gedoen het. Ons gee hier die lewensbeskrywing die woord: „Verder, op grond van die liefde van God wat glans en straal vol erbarming oor die kinders van sy skepping, het hy besonder aan die melaatses sy grote ywer betoon. Hulle het buitekant die stad afgesonder as gehates en verworpenes gebly. Rabbula stel 'n betroubare diaken aan hulle hoof, wat by hulle gaan woon saam met 'n aantal opregte broeders wat tot hulle versorging aangestel is. Dit wat vir die behoeftes van die melaatses nodig was, is deur die stadsgemeente getrou opgebring. Rabbula self het telkens deur daad en woord hul siele vertroos: deur die daad van sy gawe het hy die ellende van hul siekte verlig, en met die Woord van God het hy hul gees bemoedig sodat dit nie deur hul siekte sou verstik word nie. Verskeie male het hy tot troos van hul siele hul begroet met 'n heilige kus op die ontstoke lippe van mense wie se vlees aan die etter was. Sodat hulle nie wanhopig mag word onder die kastyding van God, het hy hulle bemoedig; midde in hul beproewing het hulle God oorvloedig geprys. Hy het hulle vermaan en gesê: Herinner u, my broers, dat Lazarus, omdat hy die ellende verdra het, waardig gekeur is om aan te lê aan die boesem van Abraham in die koninkryk.”⁵⁶⁾

Die kus aan die melaatse! Dis wonderlik, dat terwyl ieder mens weet van Franciscus van Assisi, Rabbula van Edessa geheel vergeet is. Des te meer is dit vir ons 'n vreugde om na soveel eeue die gestalte van die biskop van Edessa aan ons geslag voor te hou as 'n bewys dat sosiale sorg en barmhartigheid tot die wese van die Christelike Kerk behoort.

In Rabbula se stryd teen die volksondes van sy tyd is daar 'n paar punte wat besonder ons aandag trek omdat hulle weer aan oomblikke uit die lewe van Augustinus laat dink. Die eerste is sy stryd teen die onsedelike teateropvoerings en die onmenslike gevegte van gladiatore teen wilde diere in die circus⁵⁷⁾. Die oordeel van Augustinus oor die teater van sy tyd het nie van dié van Rabbula verskil nie⁵⁸⁾, waarby ons ongetwyfeld in aanmerking moet neem dat die toneel van daardie tyd nie meer die sedelike hoogheid van die Griekse tragedie nie, maar die morele verwording van die „music-hall” gebied het. Die bekende verhaal oor Alypius toon watter mag die gevegte in die circus oor die

⁵⁵⁾ p. 94, 95.

⁵⁶⁾ p. 95, 96.

⁵⁷⁾ p. 86.

⁵⁸⁾ *Confessiones*, III, 2.

gemoedere gehad het en wat die oordeel van die kerkvader van die Weste oor daardie bloeddorstige vermake was⁵⁹).

Die enigste Siriese preek van Rabbula wat ons bekend is, word aangetref in 'n versamelhandskrif in Florence⁶⁰). Dis 'n bestryding van die oud-christelike gebruik om die dode op die verjaardag van hul sterfdag te eer deur 'n feesmaaltyd in die kerkgebou, die sogenaamde agapè⁶¹). Die gebruik wat op homself gesien miskien nie afgekeur hoef te word nie het so ontaard dat dit tot uiters onstigtelike tonele aanleiding gegee het. 'n Treffende parallel vind ons weereens by Augustinus wat deur 'n magtige en ontroerende preek te Hippo in die jaar 393 dieselfde gebruik afgeskaf gekry het⁶²).

Oor die geestelikes, sowel die wêreldlikes as die monnike, het Rabbula strenge tug gehou. Ons besit in die Siries 'n aantal reëls wat van sy hand afkomstig is⁶³) en die biografie wy met grote voorliefde uit oor die rigoristiese voorskrifte wat Rabbula vir die lewe van priesters en diakone, monnike en nonne gegee het⁶⁴). Opmerkelijk is onder meer die strenge ondersoek na kennis en karakter voordat iemand tot die priesterwyding toegelaat word. Die clerus moet hom onthou van omgang met vroue — hoewel van 'n verpligte selibaat in daardie dae nog geen sprake is nie — van gebruik van vlees, van die besoek van die badhuise⁶⁵), van koopmansbedrywighede en van die neem van rente. Vir die samewoning van religieuses word 'n reeks van kanones ontwerp: kleding, skoetsel, haardrag en dié soort van dinge meer word tot in onderdele gereël. Die nonne mag nie sonder sluier, en nie alleen hul vertoning in die openbaar maak nie.

Al hierdie dinge kan op ons 'n kleinlike indruk maak. Maar ons moet nie vergeet dat die Siriese Christendom gegroei het op 'n bodem wat eeuelank bekend gestaan het as die mees lossinnige en sensuele deel van die Romeinse ryk. Die Siriese kerkgeskiedenis, ook die geskiedenis van die monnike-wese in Sirië, toon duidelik aan hoe gemaklik genotsdrif en onsedelikheid op so 'n grond weer wortel kan skiet, en daarom is dit begryplik dat dieselfde biskop wat op sosiale gebied soseer sy tyd yooruit was, tegelyk so rigoristies kon wees: sy rigorisme kom voort uit die warmte van sy hart, wat ook in sy liefdewerk blyk. Die parallel met Augustinus is hier ook weer duidelik aanwesig. Al is die

⁵⁹) *Confessiones*, VI, 8.

⁶⁰) *Codex Palatinus Mediceus Orientalis* 62, nr. VIII (BAUMSTARK, p. 72).

⁶¹) Oor die voortlewe van die agapè by die Nestoriane tot in die twaalfde eeu vgl. W. C. VAN UNNIK, *Nestorian Questions on the Eucharist*, 1937, p. 24.

⁶²) NOORDMANS, *Augustinus*, p. 18.

⁶³) J. J. OVERBECK, *Ephraemi Syri, Rabbulae Balaei aliorumque opera selecta*, p. 210-221.

⁶⁴) p. 83-86.

⁶⁵) Die oorlewering laat die apostel Johannes in Efese gebruik maak van die openbare badhuis; in later eeu word egter die bad die tipiese plek waar sedelike ongeregtighede gebeur, vgl. ook j. *Taanith* 94b.

teenwoordige Augustyner-orde nie regstreeks sy skepping nie, dit is tog 'n uitvoeisel van die reël wat hy in sy 211de brief vir die susters gegee het.

Parallel met die stryd teen die Donatiste en andere skeurmakers en kettere wat so 'n belangrike plek in die biskoplike werk van Augustinus inneem, loop die worsteling van Rabbula met die menigte van sektes en kettere wat op Siriese bodem gebloe het. Die gnostieke sisteem van Bardesanes, die leer van Marcion, die beskouings van die Audiane, die Borboriane en Mesaljanë, en natuurlik ook die alom aanwesige Ariane en Manicheërs het in hom 'n geharnaste teenstander gevind. Partymaal het hy nie geskroom om daarby die massa in beweging te bring nie, bv. toe op sy aandrywe die kerkgebou van die Ariane verwoes is. Die "cogite intrare" wat deur Augustinus op 'n wyse in praktyk gebring is waar ons eksegetiese en sedelike besware teen sou gehad het, was ook Rabbula nie vreemd nie.⁶⁶⁾

Die lewensbeskrywing weet ook van 'n grote aantal Jode wat deur die prediking van Rabbula tot die Christendom oorgegaan het. Dit lei ons tot die interessante vraag na die karakter van die Joodse gemeentes wat ons in so verwonderlik grote aantal tussen die middelloop van die Eufraat en dié van die Tigris aantref; ons kan hier nie verder op hierdie vraagstuk ingaan nie; dit verdien afsonderlike behandeling, waarby dan ook die invloed van hierdie Joodse gemeenskappe op die Christelike Kerk en op die sektes nagegaan behoort te word. Tiperend in hierdie verband is dit bv. dat ons nie seker weet of 'n bepaalde gebou wat deur Rabbula in 'n Stefanus-kapel verander is, oorspronklik 'n Joodse sinagoge dan wel 'n kultusplek van die Audiane was nie⁶⁷⁾. Opmerklik is ook dat die lewensbeskrywing behalwe die Jode in die algemeen, ook nog die Sadduceërs noem, en wel in een asem met die Audiane⁶⁸⁾. Origenes pleit dit vir die bekeringsmetodes van Rabbula, wat ons nie altyd so sagsinnig voorkom as wat wenslik sou wees nie, dat sy biograaf kan vertel dat sy dood nie maar net deur die Christene van Edessa, maar ook deur die Jode betreur is⁶⁹⁾.

Oor die posisie wat Rabbula in dié kontroverse rondom Nestorius ingeneem het, wil ons hier kort wees. Ons het in ons inleiding al gesien, dat juis op hierdie punt ons bewyse het dat die biograaf die lewe van sy held mooier voorstel as wat dit in werklikheid was. Rabbula was nie 'n teoloog van die formaat van Augustinus nie. Hy het die eerste tyd in Nestorius nie 'n ketter gesien nie. Ons sal hom dit seker nie kwalik kan neem nie, want dis vir 'n Protestant tog maar moeilik om te sien, wat eintlik die ketterse element in Nestorius se opvatting

⁶⁶⁾ p. 87-90.

⁶⁷⁾ HALLIER in HARNACK se *Texte und Untersuchungen*, IX, 1, 1892, p. 106.

⁶⁸⁾ p. 89.

⁶⁹⁾ p. 99.

was. Hy het die twee nature van Christus te ver uitmekaar getrek, sodat tereg gesê kan word dat by hom die tweede Persoon van die Triniteit die mensheid wel aangeneem het, maar nie mens geword het nie ⁷⁰⁾; maar aan die anderkant is die vernaamste doel van die bestryders van Nestorius die handhawing van die woord „theotokos”, die betiteling van Maria as „moeder van God”, en dit is 'n spraakgebruik wat die Kerk van die Reformasie nooit aanvaar het nie.

As aan Rabbula verwyte gedoen moet word dan is dit eerder in dié sin, dat hy nie 'n selfstandige posisie ingeneem het nie, maar toe hy eenmaal verstaan het dat die Nestoriaanse opvattinge op teenstand stuit, hom geheel en al by die ekstreemste bestryders gevoeg het. Op die verskillende wendinge in hierdie stryd gaan ons hier nie in nie; hieroor word voldoende uitgewy in die gebruiklike handboeke. Na sy frontverandering het Rabbula voortdurend die politiek van Cyrillus van Alexandrië gevolg; onder die invloed van hierdie ongetwyfeld grote maar ook imperialistiese gees het hy selfs so ver gegaan om die geskrifte van Theodorus van Mopsuestia te verban en te verbrand — 'n swakke houding vir 'n teoloog in die algemeen en in die besonder vir een wat sy hele voorafgaande lewe in die gees van die skool van Antiochië gewerk het.

Al hierdie dinge gaan die lewensbeskrywing voorby; dis begryplik, want hulle bederf vir ons in aansienlike mate die origens aantreklike beeld van die biskop van Edessa. Maar so mis hy ook die versoenende slot-akkoord: kort voor sy dood (7 Augustus 435) het 'n versoening plaasgevind tussen Rabbula en altans 'n deel van sy teenstanders uit die anti-Cyrilliese party.

VI. DIE NALATENSKAP.

Toe Rabbula die dood voel nader, het hy nog 'n laaste uitdeling van aalmoese ten bate van armes, kloosters en melaatses gehou. Van 'n nalatenskap in stoflike sin kan ons dus by hom nie praat nie. Sy geestelike nalatenskap was in die eerste plek die beeld van sy episkopaat wat, blykens die lewensbeskrywing, onder die nie-Nestoriaanse deel van die Edesseense diocese die voorbeeld van wat 'n biskop moet wees en doen gebly het. By die Nestoriane daarenteen is sy nagedagtenis verduister deur sy ommekeer, sodat van dié kant geen goed woord oor hom gehoor word nie.

Verder is daar sy werke. Gedeeltelik is hulle in die Grieks, gedeeltelik in die Siries geskrywe. Die Griekse is in die Siries vertaal en so bewaar. Onder hulle is daar 'n homilie wat hy tydens die Nestoriaanse stryd in Konstantinopel gehou het, en 'n belangrike aantal

⁷⁰⁾ G. C. VAN NIFTRIK, *Kleine dogmatiek*, s.j. (1945) p. 87.

briewe. Sy regstreeks in die Siries geskrewe kanones vir clerus en kloosterlinge het ons reeds vermeld, net soos die preek teen die agapè-gebruik. Veel is dit alles nie; in die edisie van OVERBECK is dit alles nouliks honderd bladsye. Of bepaalde gesange wat in die Jakobitiese ritus onder sy naam gaan, ook werklik van hom afkomstig is, moet in hoë mate onseker geag word; die biograaf vermeld van hom geen digterlike werksaamheid nie, en die Siriese liturgië is berug om die gemaklikheid waarmee hulle vir hul gesange die een of ander beroemde naam opeis.

Daarnaas staan sy vertaalarbeid. Seker weet ons, dat die Siriese vertaling van Cyrillus se geskrif „oor die regte geloof” van Rabbula se hand is. Daarnaas is waarskynlik ook 'n hele aantal andere geskrifte van Cyrillus, waarvan ons die Siriese vertalings besit, deur Rabbula of op sy inisiatief in die Siries oorgebring. Mens wonder of hierdie vertaalarbeid hom net tot die geskrifte van die Alexandrynse patriarch beperk het, of dat Rabbula ook vertalings uit die Grieks van andere teologiese werke tot stand gebring het; dié sou dan uit die jare voor 431 stam, en meer Antiocheens georiënteer wees. Aangesien die Jakobiete die erfgename van Rabbula se geestelike nalatenskap was, is dit begryplik dat hulle daardie ouere deel van sy nalatenskap nie bewaar het nie; die Antiocheense skool was later verdag as die oorsprong van die Nestorianisme.

Die lewensbeskrywing noem van die vertalingsarbeid van Rabbula net die belangrikste, naamlik sy werk aan die Siriese Nuwe Testament. Ongelukkig word daar maar net een sinnetjie aan gewy: „Met die wysheid van God wat in hom was het hy die Nuwe Testament weëns die afwykings daarvan noukeurig uit die Grieks in die Siries vertaal”⁷¹⁾. Dis wel 'n uiters sobere mededeling oor so 'n gewigtige daad! Van belang is nog miskien die feit dat die lewensbeskrywer dit as eerste punt van sy beskrywing van Rabbula se episkopaat noem. Weliswaar is daardie beskrywing nie streng chronologies nie, maar nogtans mag ons dit tog wel aanneemlik ag, dat hierdie vertaling gedurende die eerste periode van Rabbula se ampsvervulling, voor die uitbarsting van die Nestoriaanse stryd, plaasgevind het.

Dit word algemeen aangeneem dat hierdie nuwe vertaling van die Nuwe Testament die algemeen gebruikte Siriese vertaling is, wat eeue later die Pesitto genoem is⁷²⁾. Nogtans lyk die saak in werklikheid nie so seker as wat mens uit die handboeke sou kan opmaak nie. Daar is twee besware: die een is, dat die beskrywing van die werksaamheid van Rabbula nie goed ooreenkom met wat ons weet van die verskil tussen die Pesitto van die N.T. en sy voorgangers nie. Die vernaamste ver-

⁷¹⁾ p. 82.

⁷²⁾ Sien hieroor, en oor die Siriese Bybelvertalings in die algemeen, BAUMSTARK, *a.w.*, en die daar genoemde literatuur.

·skil, die enige waarvan iets gekontroleer kan word, lê in die Evangelies; tevore het die Siriese Kerk die Diatessaron van Tatianus gebruik, en die vervanging van daardie Evangelie-harmonie deur 'n vertaling van die afsonderlike Evangelies kan mens tog moeilik beskrywe as 'n meer „noukeurige” vertaling, wat nodig geword het weens die „afwykings” wat bestaan het tussen die Siriese teks en die Antiocheense teksvorm.

Moet ons dan aanneem, dat die grotere noukeurigheid, wat in Rabbula se werk geroem word, bestaan het in 'n nuwe bewerking van die reeds in die tweede eeu bestaande vertaling van die afsonderlike Evangelies, waarvan ons teksproewe het in die Curetonse en die Sinaitiese handskrifte? Maar hierdie een het nooit kerklike gesag gehad nie en dit is in die liturgie nie gebruik nie. Die Kerkvolk, waaronder ons gerus ook baie presbyters en selfs biskoppe mag reken, het dit nie geken nie. Die sinnetjie van die lewensbeskrywing lyk 'n vrywel volledige bestaande Nuwe Testament te veronderstel, wat in vergelyking met Rabbula se teks as „minder noukeurig” bestempel moet word. Dit kan nie die Cureton-Sinai-teks gewees het nie, nog minder die Tatianus-harmonie nie; dan bly daar maar een oplossing oor, naamlik dat dit die Pesitto was in 'n voor-Rabbulaanse vorm, wat deur hom hersien is op grond van die Antiocheense resensie. As dit so is, dan is die arbeid van Rabbula aan hierdie Bybelvertaling nie so belangrik as wat vaak gedink word nie, al mag die betekenis van so 'n nuwe resensie ook nie onderskat word nie.

'n Tweede rede waarom die werk van Rabbula in hierdie opsig nie oorskat mag word nie lê in die onsekerheid van die oorlewering self. Nog altyd praat ons van die vertaling van Philoxenos, terwyl dit sinds lang vas staan, dat hierdie nuwe bewerking van die Pesitto die werk van Polycarpus was, wat dit aan Philoxenos toegewy het⁷³). Dit moet ons ook enigsins terughoudend maak ten aansien van die mededeling in die biografie van Rabbula; dit kan wees, dat die biskop met sy naam outoriteit verleen het aan die werk van een van sy ondergeskiktes.

Met hierdie twee voorlopige voorbehoude mag ons tog sê dat dié werk van Rabbula, wat die langste stand gehou het, sy werk aan die Siriese Bybelvertaling was. As 'n werk wat voor die Christologiese stryd in Sirië reeds orals gesag verkry het, het die Pesitto die algemeen gebruiklike Bybelvertaling sowel by Nestoriane as Jakobiete gebly; wel is ten bate van die sendingwerk onder die huidige Siries-sprekende Nestoriane die Bybel in die nu-Siries vertaal⁷³), maar in die ou-Siriese Kerke is die Pesitto nogal altyd die in die liturgie gebruikte teks. In

⁷³) Oor hierdie resensie sien, behalwe die deur BAUMSTARK, a.w., p. 144 e.v. opgesomde literatuur, nou ook die belangrike studie van G. ZUNTZ, *The Ancestry of the Harklean New Testament*, s.j. (1945).

⁷⁴) Uitgegee te New York deur die Amerikaanse Bybelgenootskap, s.j.

sover het die nalatenskap van die biskop van Edessa nog altyd betekenis.

In hierdie laaste onderdeel van ons ondersoek stuit ons nie meer op parallele tussen Rabbula en Augustinus nie. Die klein lys van Rabbula se werke val in die niet by die 1030 titels wat Possidius in sy biografie van Augustinus noem. Die wêreldhistoriese betekenis van 'n boek soos die *Civitas Dei* laat alles wat ons van literêre invloed van Rabbula weet ver agter hom. Die bekoring van die briewe van Augustinus word by verre na nie deur die korrespondensie van Rabbula benader nie, en die *Confessiones* is 'n boek wat ongeëwenaar staan in die hele wêreldliteratuur.

Dit sou dan ook dwaasheid wees om vir Rabbula 'n plek naas die Kerkleraar van die Weste op te eis. Dit was ook nie die bedoeling van hierdie opstel nie. Maar reg op meer aandag as wat hy tot nou toe geniet het, verdien hy tog wel; in die besonder sy sosiale werk en sy kus aan die melaatses gee hom 'n plek onder die „helden Gods”.

A. VAN SELMS.

Pretoria, 4 Junie 1947.
